OLÁH TAMÁS

„Magyar a magyar ellen”

Ödön von Horváth–Lénárd Róbert: *Kazimír és Karolina* (r.: Lénárd Róbert, Tanyaszínház, 2021)

A 2020-as év nyara történelmi jelentőségűnek számít a Tanyaszínház történetében, hiszen negyvenkét év alatt először fordult elő, hogy kénytelenek voltak lemondani nyári turnéjukat. Áprilisban ugyan még beharangozták, hogy az együttes Milan Kundera *Jakab és az ura* című Diderot-átiratát tervezi színre vinni Szabó K. István rendezésében, s egy huszonhét állomásos turné útvonala is a nyilvánosság elé került, de a próbafolyamatot a koronavírus-járvány miatt már nem kezdhették el (Anon. 2020). A vajdasági falvak közönsége ekkor még nem sejthette, hogy a vándorszínház társulata 2021-ben sem látogathatja majd meg őket, a Magyar Nemzeti Tanács elnöke ugyanis egy meglepő lépéssel gyakorlatilag ellehetetlenítette tájolásukat, s ezzel a tartományi magyar nyelvű színjátszás egy ártalmatlannak tűnő eseményét szinte abszurd módon emelte be a közbeszédbe, s ezzel korábban sosem tapasztalt vitákat és médiavisszhangot generált.

2021 tavaszán az együttest 1994[1] óta irányító Magyar Attilát a színház oszlopos tagja, az MNT támogatását élvező Gombos Dániel váltotta a társulatvezetői poszton, aki 2006 és 2019 között a Tanyaszínház tíz előadásában szerepelt, és 2014 óta szervezőként is tevékenykedett. Bár a civil szervezetként működő társulat elnökségi testületében is tagcserékre került sor, hangsúlyoznunk kell, hogy ez az átrendeződés nem hozott lényegi változást a színház ars poeticájának vagy arculatának tekintetében: a 2021-es előadás mögött álló alkotócsapat kizárólag olyan művészekből állt össze, akik már korábban is dolgoztak a Tanyaszínház produkcióin.

A vajdasági magyar sajtó csak igen későn, június legvégén adott hírt róla, hogy a társulat az egy évvel korábban elmaradt produkció újbóli műsorra tűzése helyett Ödön von Horváth *Kazimír és Karolina*[2] című népszínjátékát adja majd elő Lénárd Róbert rendezésében, aki maga adaptálta a trupp számára az osztrák–magyar drámaíró művét, és a dalszövegeket is ő maga szerezte (További érdekes mozzanat, hogy Magyar Attila 2021. június 2-án, a Pannon RTV *Közügyek* című műsorában még társulatvezetőként jelentette be, hogy az év nyarán a Tanyaszínház Mészáros Tibor rendezésében viszi színre Szigligeti Ede *Liliomfi* című komédiáját, melyet egyébként húsz évvel korábban már műsorra tűztek, akkor László Sándor rendezte.) (ALBERT 2021). A jelmeztervezői feladatokat Puskás Zoltán vállalta magára, a díszletet pedig Gombos Dániel tervezte. Puskás akadémistaként 1995 és 1998 között játszott a Tanyaszínház előadásaiban, 2008-ban jelmeztervezőként dolgozott a társulattal, 2009 és 2019 között pedig öt előadást rendezett. Lénárd 2014-ben rendezte meg saját adaptációját Burány Béla obszcén népmesegyűjteményéből (*Pajzán históriák*), majd 2016-ban és 2018-ban dramaturgként működött közre Puskás rendezéseiben, 2019-ben pedig ő volt az *Y-elágazás* című előadás szövegkönyvének szerzője, melyet szintén Puskás rendezett. 2018-as együttműködésük különös figyelmet érdemel, mivel a Tanyaszínház története során először fordult elő, hogy az alkalmi társulat a nyári előadáson kívül egy téli bemutatót is tartson. A Terék Anna drámája nyomán létrehozott *Víg könnyek násza* című előadás egy, az LMBTQ-közösség gondjaival foglalkozó projekt keretein belül valósult meg, ám nemcsak a szexuális, hanem a nyelvi és a nemzeti kisebbségek problémáit is tematizálta.[3]

A *Kazimír és Karolina* alkotócsapatát tehát a Tanyaszínház sajátos játéknyelvét és formai követelményeit jól ismerő művészek vezették, a színészgárda azonban kizárólag pályakezdő fiatalokból állt. A címszerepeket alakító Dedovity Tomity Dina és László Roland – mindketten visszatérők – az Újvidéki Művészeti Akadémia színész mesterszakának friss diplomásaiként vitték a hátukon az előadást, az akadémia hét másodéves hallgatója (Hernyák György és Táborosi Margaréta osztálya) pedig a 2020-as kényszerpihenő miatt először lépett a Tanyaszínház

deszkáira (egy akadémistát leszámítva). Hozzájuk csatlakozott az a hat diákszínjátszó, akik a Középiskolások Szín- és Filmművészeti Vetélkedőjén érdemelték ki a Tanyaszínház meghívását (egyikük szerepelt a 2019-es előadásban is).
A próbafolyamat ugyan a korábbiaknál rövidebb volt, és mindössze három hétig tartott, a bemutatót a megszokott időben (július utolsó előtti szombatján) tartották meg Kavillón, egy nappal korábban pedig – a hagyományokhoz híven – Csantavéren rendeztek nyilvános főpróbát. A tervezett húszállomásos turné negyedik előadása után azonban váratlan dolog történt. Július 27-én Hajnal Jenő, a Magyar Nemzeti Tanács elnöke nyílt levelet juttatott el a Tanyaszínház vezetőségének, mely még aznap megjelent a *Magyar Szó* napilap hasábjain is:

> A nagy múltú és nagy hírű Tanyaszínház, amely a vajdasági magyarság egyik legnagyobb kulturális értéke, több mint négy évtizede járja tájainkat, hogy anyanyelven hirdesse minden korosztálynak a színházművészet szépségét, gondolatiságát és a megszülető pillanat igazságát. Sajnos az elmúlt években többször is tapasztaltuk, hogy repertoárjára olyan darabok is kerültek, amelyek a fölszabadult öröm és kacagás, az okos gondolkodás és a népmesei bölcsesség helyett az öncélú közönségességet, a parttalan ízléstelenséget, a közönség alpári provokálását és a színpadi megszólalás vállalhatatlanságát jelenítették meg. A legutóbbi előadás Ödön von Horváth Kazimír és Karolina című darabja épp ezt a gondtalan, minden korosztálynak szóló színházi élményt nem tudja elvinni közösségeinkbe, városainkba és falvainkba, hiszen a társulat előadása a Tanyaszínház fényes múltját, örökségét és mindazt kérdőjelezi meg, ami oly fontos, értékes számunkra. A Magyar Nemzeti Tanács, amely nemzeti jelentőségűvé minősítette a Tanyaszínházat, és ennek az előadásnak a tájolását a szórványban külön is támogatta, elfogadhatatlannak tartja, hogy a társulat idei körútja folytatódjon, s arra kérte a szervezőket, hogy mondják le a többi helyszínen való vendégszereplést. Annak reményében, hogy közös erővel újragondolhatjuk

> az egyik legegyénibb és legsajátosabb, minden korosztálynak üzenni akaró színházunk működését és repertoárját, ebben a pillanatban legszerencsésebb megoldásnak a Tanyaszínház idei körútjának lemondását tartjuk. (Anon. 2021a)

Érdemes megjegyeznünk, hogy Hajnal név nélkül, a Magyar Nemzeti Tanács elnökeként írta alá a levelet, melyben következetesen többes számban, a testület nevében fogalmazza meg kéréseit. A jelenlegi összetételében 2018-óta fennálló MNT 35 tagjából 31 fő a legnagyobb vajdasági magyar párt, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) frakciójában politizál,[4] mely csoportosulás minden hatalmi szinten koalíciós partneri viszonyt ápol az országot kormányzó Szerb Haladó Párttal (SZHP).
Az MNT elnökének levele Kishegyesen érte a Tanyaszínház együttesét, ahol a hagyományos Anna-napi rendezvénysorozat keretében játszották volna el Ödön von Horváth darabját, a helyi vezetés (a VMSZ és az SZHP koalíciója) azonban visszavonta meghívását. A vándortársulat még aznap éjjel visszatért kavillói bázisára, majd hajnali két óra tájban lejátszották az előadást, hogy videófelvételt készíthessenek róla.
Különböző okokból már korábban is előfordult, hogy a Tanyaszínház éves vándorlása veszélybe került, sőt ideiglenesen megszakadt. 1982-ben – amikor az együttes Shakespeare *Falstaff*jával járta a vajdasági falvakat –, a turné három hétig (KESZÉG 1982) szünetelt a címszerepet alakító Soltis Lajos betegsége miatt (Anon. 1982). Egy évvel később pedig, a *Don Quijote '83* tájolása során a kavillói bemutatón és a későbbi előadásokon összegyűlő vajdasági magyaroknak a nacionalizmus vádjával kellett szembenézniük. Hernyák György egyik 2007-es interjújából tudjuk meg, hogy a nyolcvanas évek közepén az államhatalom nem nézte jó szemmel, hogy a vajdasági magyarok minden nyáron gyülekeznek. A társulat vezetősége több alkalommal is kénytelen volt a pártbizottság elé járulni, hogy játékengedélyt kaphassanak (KESZÉG 1990). Hernyák állítása szerint közvetlen fenyegetéseket nem kaptak, de „benne volt a levegőben, hogy amit csinál[nak], az a politikusoknak nem tetszik. Megtiltották az önkormányzatoknak, hogy pénzt adjanak a Tanyaszínháznak" (LÉNÁRD 2007). Hernyák visszaemlékezése szerint, amikor eljutottak az

észak-bánsági Csókára,[5] kénytelenek voltak bejelenteni, hogy anyagi források hiányában a turné megszakad. Ekkor azonban „egy hentes és egy órásmester felállt, és azt mondta: nem engedhetjük meg, hogy Csókán szakadjon meg a Tanyaszínház" (LÉNÁRD 2007). Így a közönség előteremtette a továbbhaladáshoz szükséges pénzt.
2021. július 28-án délelőtt Lénárd Róbert nyílt levélben válaszolt Hajnal Jenőnek. Szövegében először jelenik meg, hogy a Tanyaszínház előadása cenzúra, betiltás áldozatává vált. A rendező kitér rá, hogy a hatalom e gesztusa „semmibe veszi és kiskorúsítja a közönséget, amely így nem döntheti el, milyen kultúrát is igényel – végignézi-e az előadást vagy otthagyja, esetleg megdobálja paradicsommal (mindhárom viselkedési minta legitim)" (LÉNÁRD 2021), továbbá emlékeztet rá, hogy a

> Kazimír és Karolinát egyszer már betiltották megírása óta. 1933 januárjától nem játszhatták német nyelvű színházak, ugyanezen év május 10-én pedig minden más Ödön von Horváth szöveggel együtt máglyára vetették Berlin főterein. Az indoklás kísértetiesen hasonló: egyesek szerint nem szolgálta a néplélek épülését. […] Jegyezzük hát fel 2021. július 27-ét a naptárba, ahogy feljegyeztük 1933. május 10-ét is. Ma színháztörténet íródott. (LÉNÁRD 2021)

Lénárd arra is felhívja a figyelmet, hogy a Tanyaszínházat annak Hajnal által felidézett „fényes múltja" során több alkalommal is bírálták a káromkodások és a provokatív témák miatt, s ezek a múltbéli előadások sokkal kirívóbban jelenítették meg „a parttalan ízléstelenséget, a közönség alpári provokálását és a színpadi megszólalás vállalhatatlanságát", mint a 2021-es produkció (LÉNÁRD 2021).
Még ugyanezen a napon, kora délután jelent meg a Tanyaszínház Facebook-oldalán a társulat sajtóközleménye, melyben kijelentették, hogy a Magyar Nemzeti Tanács kérésének értelmében a *Kazimír és Karolina* további turnéját felfüggesztik, de hozzátették:

> a Tanyaszínház vezetősége, az előadás alkotói és a társulat úgy döntött, hogy teljesíteni fogjuk a vállalást. Ennek fényében au-

> gusztus 12-ig[6] a Kazimír és Karolina előadásunkat minden este le fogjuk játszani Kavillón a színház művésztelepén nyitott ajtók mellett, este 21 órától. Ezzel tartozunk önmagunknak és az általunk létrehozott – hibáktól bizonyára nem mentes – előadásunknak, valamint a színház szabadságának. (Anon. 2021b)

Kijelentették továbbá, hogy a Tanyaszínház vezetősége nyitott a párbeszédre és az egyeztetésekre, s arra kérik a Magyar Nemzeti Tanácsot, hogy találjanak közösen olyan megoldást, ami a jövőben elejét tudja venni az efféle „nehéz helyzeteknek".
A nehézséget csak tovább fokozta, hogy – miképpen erre Lénárd is rámutat válaszlevelében – Hajnal Jenő közleményében semmilyen konkrétumok nem fogalmazódnak meg, melyek indokolnák a turné leállítását. Ám július 28-án este egy újabb nyílt levél jelent meg a *Magyar Szó* online felületén (majd másnap a nyomtatott napilapban); Pásztor István, a Vajdasági Magyar Szövetség és a Vajdasági Képviselőház elnöke támogatásáról biztosította az MNT elnökét, s immár két konkrét cselekvésaktust problematizált az előadásban:

> Kedves Jenő! Jól döntöttél! Mert abból csinálnak alkotói szabadságkérdést, hogy a Tanyaszínház produkciójának hol vannak az erkölcsi, beszédbeli határai? Megengedhető-e a *prasnya beszéd* és a *színpadon vizelés* [kiemelések tőlem – O. T.], amikor tudjuk, hogy a Tanyaszínházat az egész falu apraja-nagyja várja és nézi. Abból csinálnak alkotói szabadságkérdést, és ott vizionálnak fasizmust, hogy az anyukák eltakarják az ötévesek szemét, a nagyszülők befogják az unokák fülét? Mert azért ez mégsem művészet. A nézők szerint nem. És szerintünk sem. Tehát, igazad van, Jenő, ez nem esztétikai kérdés, hanem civilizációs. Olyan határokon lép túl a Tanyaszínház, ami összeegyeztethetetlen a vajdasági magyar közösség értékrendjével. (Anon. 2021c)

Hozzáteszi, hogy a közönség „körülbelül hatodik éve" kénytelen „elszenvedni" az előadásokat, sőt valóságos „lelki abúzusnak [van] kitéve a Ta-

nyaszínházat foglyul ejtő, a soltisi credót régen elfelejtő és betemető társaság részéről", akik „fiatal, kezdő színészekkel takaróznak" (Anon. 2021c). Azt azonban támogatja, hogy a társulat Kavillón minden este eljátssza a darabot,

> hiszen azért építettük fel a Tanyaszínház otthonát, hogy élet legyen benne.[7] Ugyanakkor arra kérem a szervezőket, hogy mindenütt jelezzék, az előadás korhatáros. Nem a vajdasági nyári esték csillagos ege alatt, a közönség aprajának és nagyjának szóló, a lelket a pandémia, a magány, a nehézségek után felszabadítani, örömmel eltölteni kívánó színházi csoda, hanem egy freak show. (Anon. 2021c)

A látszat ellenére Pásztor ez utóbbi megnevezéssel nem minősíteni akar, hiszen Lénárd adaptációjában Ödön von Horváth népszínjátéka valóban freak show műfaji megjelölést kapott. Ha azonban pusztán a szöveget és a cselekményt vizsgájuk, a majdnem százéves dráma tökéletes alapanyagnak tűnik a Tanyaszínház számára. A múlt század harmincas éveinek nagy gazdasági világválsága idején egy müncheni sörfesztiválon játszódó érzelmi kríziseket és társadalmi problémákat egyaránt tematizáló történet több ponton is kapcsolódást mutat a kortárs valósággal. Lénárd a címszereplő szerelmesek történetszálát lényegében sértetlenül hagyta, a cselekményt azonban egy vajdasági utazó vidámparkba helyezte át, és az eredeti műben csak mellékesen megjelenő szörnyszülötteket gyakorlatilag az előadás főszereplőivé tette. Ezt, néhány nyelvi korszerűsítést, és a magától értetődő rövidítést leszámítva a dráma alig változott, csak néhány – a rendező által jegyzett – vendégszöveget tartalmaz.
Az előadás kétszintes tere cirkuszi miliőt idéz, ami azért is izgalmas, mert – Teller Katalin szerint – a cirkusz olyan „kultúrtechnika", mely a hiány logikája mentén szerveződve midig az adott kor „művészi és kultúrpolitikai igényeire" válaszol (TELLER 2014: 214). A T-alakú, csípőmagasságig érő, feketére festett fémvázas színpad éleinél neonfényű ledszalagok húzódnak, fölötte vörös-fehér elősátor-ponyva feszül, mely a proszcénium hat pontján vörös fémrudakba kapaszkodik. Hátul a középpontban egy le-

függönyözött sátorbejárat zárja le a látványt, mely a mutatványosok és a nézők világait köti össze egymással. Innen bújnak elő a játék során a torzszülöttek. A színpadra két oldalról és szemből is deszkalépcsők vezetnek, előtte homokos porond terül el. Ezen a szinten foglal helyet a közönség is. Jelentékeny rendezői megoldás, hogy Kazimír és Karolina a nézők közül érkezik meg az előadás elején ebbe az átmeneti térbe.
Míg Ödön von Horváth drámája az októberi sörfesztivál felett alacsonyan áthúzó zeppelin képével indul, Lénárd verziójában cirkuszi muzsika csendül fel (zeneszerző: ifj. Kucsera Géza), és a Kikiáltó (Szabó Regina) farol ki a függönyön át a színpadra. Ez a figura az előadás során kizárólag a nézőkkel lép dialógusba, ám rendszeresen kommentálja a szereplők állapotát, továbbá porondmesterként irányítja a vándorcirkusz látványosságait. Nyitómonológjában – mely Lénárd szerzeménye – nagy elánnal közli, hogy az est folyamán torzszülötteket mutat a közönségnek, egy olyan műsorszámot, mely

> már csak nálunk látható – a hanyatló nyugaton a pokitikai korrektség nevében betiltották az ilyesféle látványosságot. Ott a szörnyeknek is jogaik vannak. Nálunk nem! Nálunk itt a Balkánon mindent szabad! Itt még szabadon megnyomoríthatók a nálunk gyengébbek jogai! (VON HORVÁTH–LÉNÁRD 2021: 2)

Az előadás műfajaként választott freak show a 19. század második felétől az 1950-es évekig – főként az Amerikai Egyesült Államokban – volt népszerű popkulturális vívmány, melynek célja a másság „ki- és színpadra állítása" volt (HAJNAL 2017: 3). A korabeli múzeumok, cirkuszok és vidámparkok elsőszámú attrakcióként mutattak be nem normatív testeket, melyek „alkalmat adtak arra, hogy a néző eltöprenghessen saját, normatívnak beállított testén: a sziámi ikrek az individuum egysége, a szakállas nő a nemek, a törpék és az óriások a precíz méretek kapcsán nyújtottak lehetőséget a fantáziálásra" (HAJNAL 2017: 3).
Jelentős különbség van azonban Ödön von Horváth szövegének és a Tanyaszínház előadásának torzszülöttei között. Míg az előbbiek (óriás, liliputi, szakállas kislány, teveember, sziámi ikrek) születésüktől fogva

élnek az átlagostól eltérő testben, az utóbbiak valamilyen társadalmi körülmény hatására torzultak el. A pandémia utáni magányos ember például, aki nem akarta megérteni a „kapitalizmust és az új normalitást" összetöpörödött bezártságában, a bulldogarcú férfi akkor deformálódott el, amikor előléptetés reményében kitanulta a „seggnyalás fortélyait", van, akit elvakított a szerelem, van, akinek identitásválsága van, és „azt se tudja, férfi-e, vagy nő", a hátak a „munkaórák gürcétől" görbültek meg, a lelkek „belecsorbultak az emberi kicsinyesség szíjcsapásaiba", a férfiakat kiherélték, a nőket keresztre feszítették (VON HORVÁTH–LÉNÁRD 2021: 2). Az előadás utolsó műsorszámában a Kikiáltó egyenesen a 21. század rémségeit vezeti be: a félembert, aki deréktól lefelé egész nap egy gyárban melózik, a kérdőjelet, akinek „irodai munkában tört ketté a gerince", a hárommellű nőt, aki „elképesztően népszerű a pornóoldalakon", a palacsintaarcú nőt, akit a „botox változtatott szörnnyé", a puskakezű férfit, aki „végiggyilkolta a háborút", és a sokoldalú szörnyet, akinek „egyik fele háziasszony, a másik fele sokat dolgozik, és soha, de soha nem alszik".[8]

Valóban van ugyan néhány trágár kifejezés az előadás szövegében, a nyolcvanas évek elejének előadásaihoz mérten ezek száma elenyésző. Ráadásul a turné leállítását követően a társulat e tekintetben sajátos öncenzúrát is alkalmazott. Például az eredeti előadásszövegben Szemes Franz (Kőműves Csaba Bence), a kisstílű bűnözőfigura többször is megpróbál sikertelenül elmesélni egy alpári viccet, mely úgy kezdődik, hogy „a punci és a segg mennek a sivatagban", a Kavillón játszott előadások alkalmával azonban a vicc két főszerepét a „szakállas nő" és a „buzi törpe" veszik át. Ennél sokatmondóbb az a változtatás, mely szintén Lénárd egyik betoldását érinti. Ödön von Horváth eredetijének egy jelenetében Rauch, a kereskedelmi tanácsos és Speer, a bíró Karolinával időznek a fesztivál forgatagában, s az utóbbi – miután megdicséri Karolina lovaglását – azt állítja magáról, hogy ulánus, azaz könnyűlovas katona volt. Erre Karolina bevallja, hogy azt hitte, Speer bíró, mire az közli vele, hogy nem ismer olyan bírót, aki ne lett volna tiszt, és ha van is ilyen, az biztosan zsidó. „Csak semmi politika, kérem!" – pisszenti le Karolina. Mire Speer kijelenti: „Ebben nincs politika!"

A Tanyaszínház előadásában Speer alakja egyáltalán nem szerepel, a megegyező jelenetben Rauch (Varga Benjámin) – aki itt milliomos áru-

háztulajdonos – egyedül csapja a szelet Karolinának. Lénárd sportolóként korszerűsíti a lovaskatonát, de egyéb betoldásokat is eszközöl:

> RAUCH: Maga nagyon tehetségesen lovagol. Ezt én mondom magácskának, mint zsoké.
> KAROLINA: Azt hittem, áruháztulajdonos.
> RAUCH: Látott már olyan milliomost, aki nem volt sportoló vagy politikus?
> KAROLINA: Azért biztosan…
> RAUCH: Azok mind zsidók meg buzik.
> KAROLINA: Csak semmi politika.
> RAUCH: Ebben nincsen semmi politika, ez a keresztény erkölcs (VON HORVÁTH–LÉNÁRD 2021: 20).

A keresztény erkölcs kifejezés az öncenzúra áldozatává válik a Kavillóra való visszatérést követően, a homoszexuális közösség azonban továbbra is stigmatizált kisebbségként jelenik meg a zsidóság mellett az előadásban.
Felerősödik továbbá az eredeti szövegben megjelenő kapitalizmuskritika is. Schürzinger[9] (Ágyas Ádám) vélekedése szerint a gazdasági körülmények kényszerítik arra az embereket (VON HORVÁTH 1976: 234), hogy önzők legyenek. Az egyik szereplő egyenesen azt állítja, hogy az emberek a munkanélküliség és a hosszú bezártság miatt már „nem bírnak elviselni semmit" (VON HORVÁTH–LÉNÁRD 2021: 26). A történet elején megtudjuk, hogy Kazimír is elveszítette sofőri állását (VON HORVÁTH 1976: 232), megélhetési problémái pedig igazán átélhetővé válnak a pandémia utáni Vajdaságban, ahol a felnőtt lakosság tíz százalékának nincs munkahelye (VON HORVÁTH 1976: 232). Az is elhangzik az előadásban, hogy a polgárok „nem lennének rosszak, ha jól menne a soruk" (VON HORVÁTH–LÉNÁRD 2021: 23). Ödön von Horváth drámájának egyik tételmondata – „az ember a körülményeinek függvénye" (VON HORVÁTH 1976: 282) – Lénárd adaptációjában izgalmasan idomul a freak show-allegóriához: „a szörnyeteg a körülményeitől függ" (VON HORVÁTH–LÉNÁRD 2021: 23). A dráma egyik jelenetében tömegverekedés tör ki a sörtől csatakos októberi mulatságon, s amikor a helyszínre érkező orvos számba veszi a sé-

rülteket, gúnyosan megjegyzi, hogy németek ütöttek németeket (VON HORVÁTH 1976: 288). A Tanyaszínház színpadán – különösen a turné leállítása után – erős jelentéstöbblettel szólal meg a lokalizált mondat: „Magyar a magyar ellen!" (VON HORVÁTH–LÉNÁRD 2021: 26)

Az általános rendszerkritikai attitűd ellenére nehéz lenne pontosan megfogalmazni, hogy az előadásnak melyik szegmense szolgált vörös posztóként a Magyar Nemzeti Tanács és a Vajdasági Magyar Szövetség elnökei számára. A Pásztor István által említett „prasnya beszéd" eleve nem volt domináns az előadás szövegében, ráadásul különösebb botrány nélkül orvosolható lett volna. A „színpadra vizelés" pedig láthatóan egy szódásüveg segítségével végrehajtott stilizált gesztus volt, melynek műviségére egy idő után szándékosan rá is játszottak.

Ha azonban az esztétikum felől közelítünk az előadáshoz, meg kell jegyeznünk, hogy a torzszülöttek sminkjei és kosztümjei valóban távol állnak a konzervatív polgári öltözettől, vagy a népies viselethagyományoktól, de ezeket igen problematikus volna számonkérni, hiszen a cirkusz és a vidámpark vállaltan szélsőségekkel gyakorol hatást, nem kapcsolódik az aktuális divathoz, a formák és színek kavalkádjával játszik. Míg a normatív testekkel bíró szerepeket (Kazimír, Karolina, Szemes Franz, Erna, Schürzinger és Rauch) játszó színészek a közízléshez idomuló ruhadarabokat viselnek, a szörnyszülöttek harsány, már-már horrorisztikus megjelenésükkel váltanak ki borzongással vegyes csodálatot. Mivel többségüknek nincs szöveges szerepe, és az előadók teste nem rendellenes, az általuk viselt kosztüm definiálja őket. Viseletükben a sötét, bőrből készült darabok, kapcsok, szegecsek, hálók és harisnyák dominálnak, csak a sziámi ikrekként összekapcsolódó prostituáltak (Gresák Lea és Dupák Fanni) viselnek rózsaszínt. A groteszk, fehérre mázolt arcok, feketével festett szemgödrök és fülig húzott szájak koponyaszerűvé teszik ábrázatukat. A bulldogarcú ember (Kéri Sándor Botond robusztus figurája) fekete bőrnadrágot és szájkosarat hord. Az egyik alak tetőtől talpig fehér csipkeruhába bújtatott, holtsápadt, már-már kísértetszerű menyasszonynak látszik, egy másik arcát fásli takarja el, egy harmadiknak a jelmeze határozott vertikális vonal mentén tagolódik férfi és női viseletre, egy negyedik három mellet hord magán.

Lénárd ingerdús, gyors tempót diktáló rendezéséhez jól illeszkednek Crnkovity Gabriella cirkuszi látványosságokat és mutatványokat idéző csoportos koreográfiái. Közülük talán a leglényegesebb az a táncbetét, mely során a szereplők a szó szoros értelmében tükröt (tükörfóliával bevont táblákat) tartanak a közönség elé. Ez a megoldás egy kőszínházban talán túlzottan didaktikusnak hathat, a kavillói porban azonban sokak számára revelatív erővel bír. Az alkotók ezzel nem csak azt állítják, hogy ha önvizsgálatot tartunk, láthatjuk, hogy a társadalom elvárásai mindannyiunkat deformálnak, de azt is, hogy saját, normatívnak hitt identitásunk közel sem tekinthető kizárólagosnak a közösségen belül. Lénárd állítása szerint mindannyiunkban „ott lapul a rém" (VON HORVÁTH–LÉNÁRD 2021: 28), s ezért ideje megkérdőjeleznünk erkölcsi felsőbbrendűségünket.

Az előadást záró jelenetben Kazimír és Karolnia végleg elszakadnak egymástól. Maguk is szörnyekké, a freak show rabjaivá válnak. A Kikiáltó föléjük magasodva, rájuk mutatva jelenti be büszkén utolsó látványosságként a szívtelen embert, akiben mindent elpusztított „a büszkeség, a nyomor" (VON HORVÁTH–LÉNÁRD 2021: 28). Ezen a ponton azonban mondatai már a teljes közönségre vonatkoznak, s a szívtelenség egyúttal a stigmatizált társadalmi csoportok kirekesztésére is utal. A széleskörű toleranciához pedig – Lénárd rendezésének értelmében – az vezet, ha képesek vagyunk lemondani arról, hogy saját identitásunkat irányadónak tekintsük.

Ígéretükhöz híven 2021. július 28-a és augusztus 12-e között a Tanya-színház társulata – egy előrelátott szünetnapot leszámítva – minden este eljátszotta a *Kazimír és Karolina* című előadást a kavillói művésztelepen. Vajdaságban – ahol a magyar nyelvű színházi előadásoknak csak elenyésző részéről jelenik meg elemző kritika – számos szakmabeli és civil nyilvánult meg a produkció kapcsán a különféle orgánumokon és a közösségi médiában. Emellett a vándorszínház ügye nem csak a magyarországi sajtóba gyűrűzött be – ahol az elmúlt négy évtized során csak elvétve tudósítottak egy-egy előadásukról –, de a szerb nyelvű országos média is reagált rá, ami korábban sohasem fordult elő. Sőt mi több, osztrák és német lapok is beszámoltak az eseményekről, amihez nyilván erősen hozzájárult az is, hogy Kelet-Európában a helyi politikai

hatalom egy német nyelven író, köztudottan antifasiszta szerző művének szélesebb körben való előadását lehetetlenítette el (Anon. 2021d).
A közönség a „betiltás" hírének hallatán valósággal özönleni kezdett Kavillóra. Még egy Facebook-csoport is szerveződött, hogy megkönnyítse a közösségi utazás szervezését.[10] Egyes településekről magánszemélyek által szervezett buszjáratok is indultak. Gombos Dániel szerint minden nap 5-600 ember nézte meg a *Kazimír és Karolinát* (SÖVÉNY 2021), ami a kavillói művésztelepen kétségtelenül teltháznak felel meg. Kijelenthető tehát, hogy a nézőszám tekintetében a 2021-es év volt a Tanyaszínház történetének legsikeresebb éve. S ugyan a vidéki előadások meghiúsulása miatt a vendéglátó önkormányzatok anyagi támogatásától elesett a társulat, több néző is élelmiszeradományokkal érkezett Kavillóra, és a kalapozások során befolyt készpénzből és egyéb magánadományokból sikerült előteremteni a színészek és a technikai személyzet élelmezéséhez és a honoráriumok kifizetéséhez szükséges anyagi kereteket, Lénárd, Puskás, Crnkovity és Gombos pedig bérmentve vállalták az alkotói munkát (SÖVÉNY 2021).
A fentiek fényében nem túlzás azt állítani, hogy a Magyar Nemzeti Tanács elnökének döntése és a Tanyaszínház kiállása végül is példás módon kovácsolta össze a vertikálisan és horizontálisan egyaránt tagolt közösséget, mely számára a vajdasági magyar színjátszás ügye talán még sohasem volt annyira fontos, mint 2021 nyarán.

IRODALOM

ALBERT Éva 2021. Idén is Tanyaszínház. A Liliomfit mutatja be a társulat. *Közügyek*, Pannon Televízió, 2021. 06. 02. https://www.youtube.com/watch?v=FO26AulfedY&t=2354s (2021. december 29.)
Anon. 1982. Néhány hetes kényszerszünet után… *Magyar Szó*, 1982. 08. 22., 13.
Anon. 2020. A Tanyaszínház készül az útra – egyelőre kérdés, hogy elindul-e. Pannon Televízió, 2020. 04. 19. https://pannonrtv.com/rovatok/kultura/tanyaszinhaz-keszul-az-utra-egyelore-kerdes-hogy-elindul-e (2021. december 29.)
Anon. 2021a. MNT: Mondják le a Tanyaszínház turnéjának további állomásait. *Magyar Szó*, 2021. 07. 27. https://www.magyarszo.rs/hu/4681/kultura/247361/MNT-Mondj%C3%A1k-le-a-Tanyasz%C3%ADnh%C3%A1z-turn%C3%A9j%C3%A1nak-tov%C3%A1bbi-%C3%A1llom%C3%A1sait-MNT-Tanyasz%C3%ADnh%C3%A1z.htm (2021. december 29.)
Anon. 2021b. Felfüggeszti idei turnéját a Tanyaszínház. *Magyar Szó*, 2021. 07. 28.

https://www.magyarszo.rs/hu/4682/kultura/247424/Felf%C3%BCggeszti-idei-turn%C3%A9j%C3%A1t-a-Tanyasz%C3%ADnh%C3%A1z.htm (2021. december 29.)
Anon. 2021c. Pásztor István nyílt levele Hajnal Jenőhöz a Tanyaszínház ügyében. *Magyar Szó*, 2021. 07. 28. https://www.magyarszo.rs/hu/4682/kozelet/247454/P%C3%A1sztor-Istv%C3%A1n-ny%C3%ADlt-levele-Hajnal-Jen%C5%91h%C3%B6z-a-Tanyasz%C3%ADnh%C3%A1z-%C3%BCgy%C3%A9ben-P%C3%A1sztor-Istv%C3%A1n-MNT-Hajnal-Jen%C5%91-Tanyasz%C3%ADnh%C3%A1z.htm (2021. december 29.)
Anon. 2021d. Widerstand gegen Horváth-Stück in serbischer Ungarn-Region. *Der Standard*, 2021. 08. 03. https://www.derstandard.at/story/2000128653103/widerstand-gegen-horvath-stueck-in-serbischer-ungarn-region (2021. december 29.)
BUKVIĆ, Lj. 2021. Bez posla 400.000 ljudi, nezaposlenost raste. *Danas*, 2021. 07. 01. https://www.danas.rs/ekonomija/bez-posla-400-000-ljudi-nezaposlenost-raste/ (2021. december 29.)
HAJNAL Márton 2017. Párhuzamos narratívák a freak show-k örökségéről. *Színház*, 4., 2–5.
KESZÉG Károly 1982. Esőcsinálók… A Tanyaszínház Felsőhegyen. *Magyar Szó*, 1982. 08. 24., 15.
KESZÉG Károly 1990. Tanyaszínház a vakablakban. *Napló*, 1990. 07. 25., 23.
L. J. 2012. Mérföldkövek. *Magyar Szó*, 2012. 05. 17., 14
LÉNÁRD Róbert 2007. Sárral írt színháztörténet. *Magyar Szó*, 2007. 07. 30., 4.
LÉNÁRD Róbert 2021. Válasz a Magyar Nemzeti Tanács közleményére. *Magyar Szó*, 2021. 07. 28. https://www.magyarszo.rs/hu/4682/kultura/247414/V%C3%A1lasz-a-Magyar-Nemzeti-Tan%C3%A1cs-k%C3%B6zlem%C3%A9ny%C3%A9re-Magyar-Nemzeti-Tan%C3%A1cs-Tanyasz%C3%ADnh%C3%A1z-Kazim%C3%ADr-%C3%A9s-Karolina-L%C3%A9n%C3%A1rd-R%C3%B3bert.htm (2021. december 29.)
MÁRIÁS Endre 2010. Mérföldkövek és Talapzatok. *Magyar Szó*, 2010. 09. 06., 9.
SÖVÉNY Ferenc 2021. Hogyan tovább Tanyaszínház? 2. rész. *Kötetlen*, 2021. 09. 29. https://www.youtube.com/watch?v=q-miz7n8Yd0 (2021. december 29.)
t. r. 2017. Művésztelep születik. *Magyar Szó*, 2017. 04. 1–2., 28.
TELLER Katalin 2014.„Az exorbitáns bizonyuljon orbitánsnak". Az 1920-as évek cirkuszelméletei és -gyakorlatai. In OLAY Csaba–WEISS János (szerk.): *A művészettől a tömegkultúráig*. L'Harmattan Kiadó–Könyvpont Kiadó, Budapest, 205–214.
VON HORVÁTH, Ödön 1976. Kasimir és Karoline. Ford. GÁLI József. In VON HORVÁTH, Ödön: *Drámák*. WALKÓ György (szerk.) Európa Könyvkiadó, Budapest, 225–297.
VON HORVÁTH, Ödön–LÉNÁRD Róbert 2021. *Kazimír és Karolina*. Adaptáció és dalszövegek: LÉNÁRD Róbert. kézirat.

JEGYZETEK

[1] Soltis Lajos ebben az évben emigrált Magyarországra, s hagyta hátra nemcsak a Tanyaszínház társulatát, de azt a másodéves színművészosztályt is, akiknek vezető tanára volt. Az osztály vezetését asszisztense, Hernyák György vette át.

[2] A címszereplők nevei a magyar fordításhagyományban megtartják az eredeti írásmódjukat: Kasimir és Karoline

[3] A produkciót hét szerbiai településen, köztük Belgrádban, Nišben és Zaječarban is bemutatták, s ezzel a vándortársulat az ország olyan részeire is eljutott, ahol korábban sohasem lépett fel.

[4] Kalmár Zsuzsa, a szabadkai Népszínház színművésze, a Magyar Mozgalom nevű csoportosulás MNT-képviselője, Hajnal Jenő levelére reagálva lemondott mandátumáról.

[5] A társulat 1983-ban (*Don Quijote* '83) és 1985-ben (*Apám, a szocialista kulák*) játszott Csókán az említett évtizedben.
[6] A meghirdetett turné utolsó napja.
[7] 2010-ben a vajdasági Tartományi Nagyberuházási Alap 24 millió dinárral (~64 millió forint), 2012-ben pedig további 5 millió dinárral (~15 millió forint) támogatta a kavillói művésztelep kiépítését. 2017-ben a Tanyaszínház megalapításának 40 éves évfordulója alkalmából a Magyar Kormány 65 millió forinttal járult hozzá a munkálatok befejezését. Máriás Endre 2010. Mérföldkövek és Talapzatok. *Magyar Szó*, 2010. 09. 06., 9.; L. J. 2012. Mérföldkövek. *Magyar Szó*, 2012. 05. 17., 14.; t. r. 2017. Művésztelep születik. *Magyar Szó*, 2017. 04. 1–2., 28.
[8] Részlet az előadásszövegből.
[9] Lénárd az eredetiben szereplő Eugen keresztnevet Jenőre magyarosította, de nem sejthette, hogy Hajnal Jenő levelét és a Kavillóra való visszatérést követően e név minden alkalommal humorforrás lesz, amikor elhangzik az előadásban.
[10] Tanyaszínházba mennék/nézőt vinnék! Elérhető: https://www.facebook.com/groups/4242813795813215